

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних інститутів та процесів

Міщук Мар'яна Богданівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до вивчення дисципліни

ПОЛІТИКА І РЕЛІГІЯ

**для підготовки здобувачів вищої освіти
ступеня бакалавра
за спеціальністю 052 “Політологія”**

Івано-Франківськ
2025

УДК 32.019.5
ББК 66.01
М – 71

Рекомендовано до друку рішенням

Вченої ради Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол N8 від 19 березня 2025 року)

Методичні рекомендації укладено з урахуванням вимог кредитно-модульної системи. Рекомендації містять зміст дисципліни, плани семінарських занять, питання до самоконтролю, тестові завдання, питання для підготовки до модульних контролів, методичні рекомендації щодо підготовки самостійної роботи, завдання для самостійної роботи, опис критеріїв системи оцінки знань здобувачів, рекомендовану літератури до кожної з тем, тематику реферативних повідомлень тощо.

Рецензенти:

кандидат політичних наук , доцент

Ломака Іванна Іванівна

кафедра політичних наук

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

кандидат політичних наук , доцент

Липчук Оксана Іванівна

кафедра політології

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Міщук М. Політика і релігія. Методичні рекомендації щодо викладання дисципліни для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра за спеціальністю 052 “Політологія”. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 36 с.

Міщук М.Б., 2025

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	4
1.1 Заплановані результати.....	4
2. Зміст навчальної дисципліни.....	8
2.1. Лекційні заняття, їх тематика та обсяг.....	8
2.1. Практичні заняття, їх тематика та обсяг.....	9
2.3. Самостійна робота здобувачів, її зміст та обсяг.....	15
3. Навчально-методичні матеріали з дисципліни.....	17
3.1. Програмові вимоги.....	17
3.2. Словник термінів.....	19
3.3. Рекомендована література.....	26
4. Рейтингова система оцінювання набутих знань та вмінь.....	28
5. Політика курсу.....	36

1.ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1.ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

Програма курсу спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань з «Політика і релігія». Сьогодні цілком очевидно, що політика знаходиться в центрі практично всіх суспільно-політичних таї навіть соціально-економічних перетворень, впливаючи як безпосередньо, так і опосередковано на інтереси всіх людей на земній кулі. Теж саме торкається і релігії, яка, згідно з даними соціологічних опитувань, користується чи не найбільшим рівнем довіри в суспільстві. Тому при вивченні даної дисципліни дуже важливо навчитися аналізувати процеси і явища взаємозв'язку політики і релігії, виявляти причини, що його породжують, їх сутність, характерні ознаки та особливості. Політична наука представляє собою міждисциплінарну інтегруючу науку, для вивчення якої потрібні досягнення багатьох гуманітарних наук.

Дисципліна покликана сприяти подоланню стереотипних уявлень про політику як протистояння, конфлікти і утвердження в суспільстві свідомості її розуміння як засобу агрегування і артикуляції суспільних інтересів індивідів, досягнення консенсусу, в першу чергу. Через особливості релігійного світосприйняття.

Програма включає відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів з політичної історії, історії України тощо.

Проголошення незалежності України, закріплене підсумками всенародного референдуму, створило нову суспільно-політичну реальність у нашій державі. Першочергово постала потреба творення нової політичної системи, вагомими структурних елементів якої є, безперечно, політична ідеологія, норми моралі, звичаї, традиції, тісно пов'язані та відображені у політичній думці народу та релігійному світогляді (особливо, якщо мова стосується морально-етичних норм поведінки суб'єктів політичних процесів). Взаємодія політики і релігії знайшла своє ідеологічне оформлення у певних релігійних і політичних концепціях. Наслідком взаємодії політичних і релігійних чинників є певні моделі державно-церковних відносин, що є формами

співіснування держави і релігії. За останні роки політизація релігійно-церковної сфери в Україні набула широкого розмаху. Оскільки діяльність релігійних організацій відбувається в певному політичному просторі, а суспільно-політичні погляди віруючих виявляються в релігійній формі, то партії, а також окремі політики все частіше виявляють зацікавленість релігійно-церковним життям. Для досягнення своїх цілей вони намагаються спертися на авторитет релігії. Переконливим свідченням політизації релігії в Україні є поява партій конфесійного спрямування, лобіювання окремими політиками інтересів релігійних організацій у владних структурах та ін. Під час виборчих кампаній політизація релігії та релігізація політики, на думку фахівців, досягають апогею.

Об'єктом курсу є система державно-церковних відносин. Предметом курсу є теорії та концепції взаємозв'язку політики і релігії, соціальні доктрини, особливості національних релігій, особливості функціонування релігійних організацій в умовах конкретних політичних режимів.

Основним завданням вивчення дисципліни є набуття здобувачами певних умінь і навичок необхідних для формування позиції свідомого громадянина у політичному процесі. Зокрема, через підвищення рівня політичної культури, рівня політичної свідомості, проведення об'єктивного аналізу функціонування політичної системи та її інститутів, а також здійснення оптимального вибору у формуванні напрямків і способів власної політичної активності.

Дисципліна «Політика і релігія» є вибірковою дисципліною зі спеціальності «Політологія» для освітньої програми бакалавр «Політології», яка викладається в 5 семестрі в обсязі 3 кредити (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Курс розроблено таким чином, щоб надати учасникам необхідні знання, обов'язкові для того, щоб здобувачі мали змогу аналізувати процеси і явища взаємозв'язку політики і релігії; оцінювати сучасні явища соціально-політичного та релігійного життя України та світу з точки зору їх дальшої перспективи; усвідомити місце політики і релігії в цілому і як, специфічного явища суспільного життя в контексті інших соціальних явищ та процесів, економіки, релігії, науки, культури, освіти; пояснити особливості політичної і релігійної психології українців в державотворчих процесах.

Програма курсу має проблемно-хронологічний характер та покликана дати здобувачу основні дані про історію розвитку української політичної думки.

Метою вивчення вибіркової дисципліни «Політика і релігія» глибоке вивчення і засвоєння здобувачами базових знань з релігієзнавства та політології в їх поєднанні, їх взаємозв'язку на суспільному (теократія, цезаропапізм, державна церква), на індивідуальному (главою церкви може бути глава держави і навпаки), на зовнішньому та внутрішньому (структурному і функціональному рівнях).

Компетентності

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у політичній сфері суспільства, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій політичної науки.

Загальні компетенції:

ЗК-01 Знання предметної області.

ЗК-03 Здатність бути критичним і самокритичним..

ЗК-07. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-08. Здатність зберігати та примножувати моральні засади функціонування державно-церковних відносин.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СКО.1 Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СКО.2. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей класиків політичної науки та релігієзнавства.

СКО.3. Здатність описувати, пояснювати політичні процеси на основі аналізу державно-церковної політики та впровадження її в життя.

СКО.4. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології у фаховій діяльності:

СКО.5. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СКО.6. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

СКО.8. Здатність виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

СКО.9. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень

Програмні результати навчання:

ПРН01 Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

ПРН03. Вміти критично мислити у сфері політологічної діяльності.

ПРН04. Мати навички професійної комунікації,

ПРН05. Вміти використовуючи понятійно-категоріальний апарат політичної науки.

ПРН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у політологічній діяльності.

ПРН07. Розуміти історію, закономірності та етапи генези державно-церковних відносин від найдавніших часів до сьогодення.

ПРН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

ПРН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей теоретиків політичної науки і релігієзнавства.

ПРН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, суспільно-політичних, національно-культурних та ідеологічних контекстах.

ПРН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

ПРН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

ПРН14. Застосовувати теорії класиків політичної науки і релігієзнавства у професійній діяльності.

ПРН15. Виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

ПРН16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень

На основі курсу здобувачі повинні вміти:

➤ орієнтуватись в розмаїтті поглядів на сутність взаємозв'язку політики і релігії в тісному взаємозв'язку з практикою державотворення в Україні;

➤ аналізувати документи і матеріали, що містяться у відповідних хрестоматіях (це повинно сприяти глибокому оволодінню здобувачами знання дисципліни, вміню визначати характерні особливості взаємозв'язку держави і церкви у певну історичну епоху, формуванню майбутнього фахівця з політології);

➤ здійснювати порівняльний аналіз політологічних концепцій, проводити історичні аналогії, давати власну оцінку подій минулого, формулювати

обґрунтовані висновки, розглядати релігійні та політичні явища в їх історичному розвитку, визначати їх значення для долі власного народу, держави, світового співтовариства;

➤ оцінювати сучасні явища соціально-політичного та релігійного життя України та світу з точки зору їх дальшої перспективи;

➤ встановлювати причинно-наслідкові та функціональні зв'язки між соціальними інститутами, явищами і процесами;

➤ вести обґрунтовану наукову дискусію, відстоювати й аргументувати свою точку зору, знати погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників на ту чи іншу проблему;

➤ усвідомити місце політики і релігії в цілому і як, специфічного явища суспільного життя в контексті інших соціальних явищ та процесів, економіки, релігії, науки, культури, освіти;

➤ пояснити характер сучасних політичних процесів, закономірності переходу від тоталітарної до демократичної політичної системи, до громадянського суспільства та правової держави через аналіз взаємодії держави і церкви;

➤ пояснити особливості політичної і релігійної психології українців в державотворчих процесах.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Оволодіння політичною наукою ґрунтується на тісному взаємозв'язку з іншими навчальними предметами, зокрема, з такими базовими, як філософія, соціологія, історія України, релігієзнавство та ін.

2.ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	лекції
Тема 1. Релігія і політика як соціальна реальність.	2
Тема 2. Основні теорії походження релігії.	2
Тема 3. Етнічні релігії.	2
Тема 4. Соціальна доктрина католицизму.	4
Тема 5. Буддизм та іслам.	4
Тема 6. Християнство та його генеза.	4
	18

2.2. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	лекції
Тема 1. Основні теорії походження релігії.	4

Тема 2. Соціальна доктрина католицизму.	4
Тема 3. Буддизм та іслам	4
Тема 4. Соціальні аспекти релігійності.	2
Тема 5. Релігійна конфліктологія	2
	16

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ “ПОЛІТИКА І РЕЛІГІЯ”

Тема 1.

Релігія і політика як соціальна реальність (2 ГОД.)

Релігія та політика як предмет дослідження. Богословсько-теологічний підхід до релігії. Релігія як соціальний феномен; форма суспільної свідомості; засіб практичного духовного освоєння світу; світоглядна система координат; життєва позиція і діяльність. Релігія як соціальний інститут. Методологічні принципи. Держава і церква: основні моделі взаємодії.

Тема 2.

Основні теорії походження релігії. (2 ГОД.)

Теологічні теорії ґрунтуються на твердженнях про надприродні причини та обставини походження релігії. Традиціоналістська теорія. Теїстична теорія. Богословський раціоналізм. Споглядальний теїзм. Містичні теорії. Православно-академічна теорія. Академічний теїзм. Наукові теорії намагаються пояснити релігію як результат реалізації певних потреб, інтересів чи неспроможності людини подолати свою залежність від зовнішніх сил. Політико-державна теорія. Евгемеризм. Натуралістична (матеріалістична) концепція. Міфологічна теорія. Анімістична теорія. Теорія аніматизму. Теорія прамонотеїзму. Магічна теорія. Психологічна теорія.

Тема 3.

Етнічні релігії. (2 ГОД.)

Етнічні релігії можна розглядати як: 1) новий тип релігій, що почав складатися у деяких народів у вигляді систематичного оформлення віросповідних норм та чітко зафіксованих традицією обрядів та структур, що функціонують тільки в межах кожного з них; 2) новий етап (стадію, період) в еволюції релігій, що пов'язано з певними суспільними трансформаціями. Структура етнічних релігій Ранні етнічні релігії. Релігії давніх народів Передньої Азії та Ірану. Пізні етнічні релігії

Тема 4.

Соціальна доктрина католицизму. (4 ГОД.)

Місія Церкви – служити повному спасінню людини. Церква реалізує це покликання в рамках земної історії, у певній спільноті та суспільстві. Енцикліка Пія XI *Quadragesimo anno* (1931). Цілісний і солідарний гуманізм. Людина і її права. Принципи соціальної доктрини Церкви. Родина як життєво важлива клітина суспільства. Політична спільнота. Міжнародне співтовариство.

Тема 5. **Буддизм та іслам.** **(4 ГОД.)**

Виникнення Буддизму пов'язується з легендарним проповідником Шак'ямуні. Його ім'я було Сіддахартха з роду Гаутами (Готама). Саме він відомий всьому світу під ім'ям Будда, що означає "Просвітлений". Іслам - наймолодша серед світових релігій і друга за кількістю прихильників. Іслам сповідають близько 800 млн. у більш ніж 120 країнах світу. У 28 країнах іслам визнається державною або офіційною релігією (Єгипет, Іран, Ірак, Кувейт, Марокко, Саудівська Аравія, Пакистан, Афганістан та інші). Переважна кількість мусульман мешкає у Західній, Південній, Південно-східній Азії та Північній Африці, є мусульмани і в країнах Європи (Албанія, Боснія, Туреччина). Іслам сповідають й кримські татари, що населяють Крим. Слово "іслам" походить від арабського "саліма", що значить "залишатись неушкодженим, благополучним", або в іншому значенні – "мирний", тому іслам можна перекласти як "релігія миру" або "релігія покірності Аллаху", а назва "мусульманин" походить від арабського "муслім" - покорність Аллаху (у множині - "муслімун"). Іслам як релігія склався на початку VII ст. у Західній Аравії серед арабських племен.

Тема 6. **Християнство та його генеза.** **(4 ГОД.)**

Другою за часом виникнення світова релігія але найбільш поширеною у світі є християнство. Християнство відіграло величезну роль в історії багатьох народів світу. Під його впливом склалась сучасна цивілізація в Європі. Прихильників християнства в сучасному світі понад 1 млрд. осіб, головним чином у Європі та Америці. Християнство як світова релігія склалась поступово під впливом різних релігійних уяв і вірувань східного Середземномор'я і Передньої Азії, але переважно на ґрунті іудаїзму. Церковна точка зору на походження християнства випливає з самого змісту богослов'я яке ґрунтується на Євангеліях. Християнство як вчення засновано Ісусом Христом, яке він проповідував у Палестині в часи римських імператорів Августа і Тиберія, Він був страчений і Воскрес, і передав Своє вчення апостолам, які проповідували його і поширили серед людей.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ КУРСУ
Тема.1 Основні теорії походження релігії.
(4 год.)
ПЛАН

- 1. Теологічні теорії походження релігії.
- 2. Наукові теорії походження релігії.

Теми рефератів:

- 1. Рене Декарт-аполегет теїзму.
- 2. Вільгельм Лейбніц-основоположник богословського раціоналізму.
- 3. Іммануїл Герман Фіхте (1797-1879)- основоположник уможлидного теїзму.
- 4. Академічний теїзм Ф.О.Голубинського та В.Д.Кудрявцева-Платонова.
- 5. Анімістична теорія, засновником якої був Е.Тайлора.

Завдання на перевірку знань

- 1. Опрацювати “ теорію релігії Жоржа Батая .
- 2. Проаналізувати преанімістичні теорії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації в Україні" // Закони України.
- 2. Автокефалія православної церкви на Україні // Людина і світ..
- 3. Академічне релігієзнавство: Підручник / За ред. А. М. Колодного.
- 4. Бабій М. Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення.
- 5. Бебик В. М. Політологія: теорія, методологія, практика.
- 6. Бебик В. М, Головатий М. Ф., Ребкало В. А. Політична культура сучасної молоді.
- 7. Вандишев В. М. Релігієзнавство: Навч. посіб.
- 8. Історія і теорія релігії та вільнодумства.
- 9. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство: Підручник. – 5-е вид., виправ. і доп.
- 10. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій: Підручник.
- 11. Лубський В. І. Релігієзнавство.
- 12. Лубський В. Л. Сучасний іслам та питання війни і миру.
- 13. Мартиненко О. Теорія релігії Жоржа Батая / О. Мартиненко // Релігія та соціум. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2012_2_6.
- 14. Рибачук М. Ф. Церква і держава // Державність.
- 15. Релігієзнавство: Навч. посібник / За ред. С.А.Бублика.
- 16. Релігієзнавство: Підручник / За ред. О.П.Сидоренка.
- 17. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Кродного, Б. Лобовика.

- 18.Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів.
- 19.Українська церква між сходом і заходом / Наук. ред. П. Нроцький.
- 20.Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство: Підручник.

Тема 2.

Соціальна доктрина католицизму. УГКЦ в державотворчих процесах.

(2 год.)

ПЛАН

- 1.УГКЦ: генеза та особливості.
- 2.Держава, влада , суспільство в поглядах:
 - А)Митрополита Андрея Шептицького.
 - Б)Кардинала Йосифа Сліпого.
 - В)Кардинала Мирослава Любачівського.
 - Г)Кардинала Любомира Гузара.
 - Д)Патріарха Святослава Шевчука.

Теми рефератів:

- 1.Люблінська унія.
- 2.УГКЦ і радянська держава.
- 3.Влада в соціальній доктрині католицизму.
- 4.Українська церква між Сходом і Заходом.
5. Політичні партії в соціальній доктрині католицизму.
- 6.Держава в соціальній доктрині католицизму.
7. Суспільно-політичні ідеї Владики Софрона Мудрого.

Завдання на перевірку знань

1. Загальна характеристика соціальної доктрини католицизму.
2. Погляди на владу та державу в соціальній доктрині католицизму.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець О. О. Антропологічні засади соціальної доктрини католицизму / О. О. Волинець // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_7_12.
2. Волинець О. Глобальні проблеми сучасності з позиції католицизму / О. Волинець // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2013_25_5.
3. Греко- і Римо-католицизм у видруках. Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України // Українське релігієзнавство. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2017_81-82_27.
4. Кияк С. Р. Український католицизм в умовах релігійної свободи та побудови громадянського суспільства в Україні / С. Р. Кияк // Релігійна свобода. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2004_8_17

5. Кияк С. Український католицизм: сучасні виклики і перспективи / С. Кияк // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. -Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_filos_psihol_2016_20_22.
6. Коваль А. Я. Християнство і націоналізм / А. Я. Коваль // Молодий вчений. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12.
7. Мініч А. Християнство в пошуках відповіді: проблеми соціально-етичної доктрини / А. Мініч // Волинський благовісник. -Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/volblag_2015_3_23.
8. Недавня О. Католицизм України в сучасних академічних дослідженнях / О. Недавня // Українське релігієзнавство. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2006_40_14
9. Недавня О. Римо-католицизм у контексті релігійних шукань українців / О. Недавня // Вісник Національної академії наук України. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2001_4_8.
10. Яроцький П. Римо-католицизм в Україні / П. Яроцький // Українське релігієзнавство. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2008_46_16
11. Яроцький П. Римо-католицизм як чинник етноконфесійної ідентифікації / П. Яроцький // Релігійна свобода. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2007_11_24.

Тема 3. Соціальні аспекти релігійності. (2 год.) ПЛАН

1. Релігійні відносини.
2. Внутрішньоцерковні та міжконфесійні відносини.
3. Толерантність як принцип релігійних відносин.
4. Релігійна діяльність як різновид суспільної діяльності. Форми релігійної діяльності.
5. Конфесійна природа релігійної діяльності.

Теми рефератів:

1. Культовий та позакультовий компоненти релігійних відносин.
2. Конфліктність в релігійному середовищі.
3. Форми співпраці в соціальному служінні.
4. Релігійна активність.

Завдання на перевірку знань:

1. Проаналізувати особливості релігійних відносин.
2. Дослідити конфесійну природу релігійної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бодак В. Релігійна обрядовість: соціальні функції. – К, 1999.
2. Вілсон Б. Соціологія релігії / Марина Хорольська (пер.з англ.). — Х. : Акта, 2002. — 344с.
3. Лубський В. І., Козленко В. М., Горбаченко Т. Г. Соціологія релігії: Курс лекцій для студ. філос. ф-тів, від-нь релігієзнавства, соціології, філософії, політології / Володимир Іоно-вич Лубський (ред.). — К. : Фітосоціоцентр, 1999.

4. Пірен М. І. Соціологія релігії: підручник для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : Видавничий дім "Персонал", 2008.

Тема 4.
Релігійна конфліктологія
(4 год.)
ПЛАН

1. Проблеми міжконфесійної конфліктології. Прояви релігійних конфліктів.
2. Типологія релігійних конфліктів (міжрелігійні, міжцерковні, міжконфесійні конфлікти).
3. Релігійні конфлікти в Європі (Північна Ірландія, Балкани тощо).
4. Релігійні конфлікти в Азії (Палестина-Ізраїль, Індія-Пакистан тощо).

Теми рефератів:

1. Основні елементи релігійних конфліктів.
2. Релігійні конфлікти в Африці.
3. Релігійні конфлікти в сучасному релігійному житті України та їх вплив на релігійне життя та ситуацію в суспільстві.
4. Міжконфесійні відносини в Україні та шляхи їх толерантизації

Завдання на перевірку знань:

1. Зробити аналіз основних елементів релігійного конфлікту.
2. Проаналізуйте причини релігійних конфліктів, стадії та наслідки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні: Зб. наук. і богословських праць / Державний комітет України у справах релігії ; Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії НАН України ; Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій ; Духовно-просвітницький центр "Благовіст" / В.Д. Бондаренко (голов.ред.), А.М. Колодний (голов.ред.). К., 2004. 242с.
2. Віллем Жан-Поль. Європа та релігії. Ставки ХХІ-го століття / Дмитро Каратаєв (пер.з фр., наук.ред.). — К. : Дух і літера, 2006. — 331с
3. Виговський Л. А. Функціональність релігії: природа і вияви / НАН України; Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди; Хмельницький ун-т управління та права. К.: Хмельницький, 2004. 340 с.
4. Єленський В. Є., Перебенесюк В. П. Релігія. Церква. Молодь / Український НДІ проблем молоді. К. : А.Л.Д., 1996. 160с
5. Історія релігій в Україні / за ред. А. Колодного, П. Яроцького. К., 1999
6. Історія релігії в Україні: У 10 т. / НАН України; Інститут філософії ім. Г.Сковороди. Відділення релігієзнавства / А... Колодний (ред.) К. : Український Центр духовної культури, 1996. - Т. 10 : Релігія і церква років незалежності України. К. : Український Центр духовної культури, 2003 616 с.
7. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції. К.: Світ знань, 1999. 52с.

8.Курас І. Ф., Рибачук М. Ф., Кирюшко М. І., Фещенко П. І.. Релігія і політика в сучасній Україні ("Кесареве-кесарю, а Боже- Богу") / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України / І.Ф. Курас (ред.). К., 2000. 272

2.3.САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ, ЇЇ ЗМІСТ ТА ОБСЯГ

Семестр	Номер тижня	Зміст індивідуальної роботи	Форма контролю
I	1	Основні функції взаємозв'язку політики і релігії.	реферат
	2	Співвідношення політології та релігієзнавства.	реферат
	3	Методи дослідження релігії та політичних явищ.	реферат
	4	Політична та релігійна свідомість	реферат
	4	Рене Декарт-аполегет теїзму.	реферат
	5	Вільгельм Лейбніц-основоположник богословського раціоналізму.	реферат
	6	Іммануїл Герман Фіхте (1797-1879)-основоположник умоглядного теїзму.	реферат
	7	Академічний теїзм Ф.О.Голубинського та В.Д.Кудрявцева-Платонова.	реферат
	8	Анімістична теорія, засновником якої був Е.Тайлора.	реферат
	9	Преанімістичні теорії.	реферат
	10	Основні моделі взаємодії держави і церкви.	реферат
	11	Державно-церковні відносини в Україні: історія і сучасність.	реферат
	12	Правовий статус релігійних організацій.	реферат
	13	Люблінська унія.	реферат
	14	УГКЦ і радянська держава.	реферат
	15	Влада в соціальній доктрині католицизму.	реферат

	16	Українська церква між Сходом і Заходом	реферат
	17	Політичні партії в соціальній доктрині католицизму.	реферат
	18	Держава в соціальній доктрині католицизму.	реферат
	19	Суспільно-політичні ідеї Владики Софрона Мудрого.	реферат
	20	Іслам як альтернативна теорія глобалізації	реферат
	21	Ісламський фундаменталізм	реферат
	22	Дзен-буддизм	реферат
	23	Синтоїзм, буддизм і конфуціанство: порівняльний аналіз.	реферат
	24	Походження будизму. Ідейні джерела будизму.	реферат
	25	Основи віровчення будизму. Напрями будизму.	реферат
	26	Основні віросповідні принципи ісламу.	реферат
	27	Мусульманський шаріат.	реферат
	28	Релігійні напрями та течії ісламу.	реферат
	29	Культовий та позакультовий компоненти релігійних відносин.	реферат
	30	Конфліктність в релігійному середовищі.	реферат
	31	Форми співпраці в соціальному служінні.	реферат
	32	Релігійна активність.	реферат
	33	Основні елементи релігійних конфліктів.	реферат
	34	Релігійні конфлікти в Африці.	реферат
	35	Релігійні конфлікти в сучасному релігійному житті України та їх вплив на релігійне життя та ситуацію в суспільстві.	реферат
	36	Міжконфесійні відносини в Україні та шляхи їх толерантизації	реферат

ТЕМИ ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ:

1. Основні функції взаємозв'язку політики і релігії.
2. Співвідношення політології та релігієзнавства.
3. Методи дослідження релігії та політичних явищ.
4. Політична і релігійна свідомість.
5. Основні моделі взаємодії держави і церкви.
6. Державно-церковні відносини в Україні: історія і сучасність.
7. Правовий статус релігійних організацій.
8. Рене Декарт-аполегет теїзму.
9. Вільгельм Лейбніц-основоположник богословського раціоналізму.
10. Іммануїл Герман Фіхте (1797-1879)- основоположник уможлядного теїзму.
11. Анімістична теорія, засновником якої був Е.Тайлора.
12. Преанімістичні теорії.
13. Люблінська унія.
14. УГКЦ і радянська держава.
15. Влада в соціальній доктрині католицизму.
16. Українська церква між Сходом і Заходом.
17. Політичні партії в соціальній доктрині католицизму.
18. Держава в соціальній доктрині католицизму.
19. Суспільно-політичні ідеї Владики Софрона Мудрого.
20. Іслам як альтернативна теорія глобалізації.
21. Ісламський фундаменталізм.
22. Дзен-буддизму
23. Синтоїзм, буддизм і конфуціанство: порівняльний аналіз.
24. Походження будизму. Ідейні джерела буддизму.
25. Основи віровчення будизму. Напрями буддизму.
26. Основні віросповідні принципи ісламу.
27. Мусульманський шаріат.
28. Релігійні напрями та течії ісламу.

3. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

3.1. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ІЗ КУРСУ “ПОЛІТИКА І РЕЛІГІЯ”

1. Предмет та основні проблеми релігієзнавства і політології.
2. Структура політики і релігії.
3. Поняття "релігія" і "політика".
4. Особливості політичної та релігійної свідомості.
5. Релігійні організації. Церква як соціальний інститут.
6. Держава: ознаки, форми, функції.
7. Типи, функції релігії у житті суспільства.
8. Політична та релігійна діяльність.
9. Етнічні релігії.
10. Політеїзм і монотеїзм: генеза та особливості.
11. Релігійна віра і культ.

12. Українське законодавство про свободу совісті й організацій.
13. Походження держави.
14. Походження релігії.
15. Православний культ.
16. Католицтво і держава.
17. Поняття державного суверенітету.
18. Громадянське суспільство.
19. Правова і релігійна держава.
20. Проблема історичності Ісуса Христа.
21. Категорії політології та релігієзнавства.
22. Політичні права людини.
23. Секуляризм, сакральне і профанне.
24. Ранні й пізні етнічні релігії: порівняльна характеристика.
25. Декалог і Нагорна проповідь.
26. Проблема війни і миру та їх вирішення у світових релігіях.
27. Традиціоналізм і модернізм сучасного православ'я.
28. Екуменічний рух: його релігійний та політичний характер.
29. Різноманітність релігійних конфесій в Україні.
30. Основні принципи віровчення ісламу.
31. Правила шаріату.
32. Єресі як вираз соціального протесту.
33. Види політичних партій.
34. Революція та реформа: політичний та релігійний погляд.
35. Роль ідеології та релігії в політиці.
36. Основні форми демократії.
37. Структура сучасного християнства.
38. Протестантизм у сучасному суспільстві.
39. Новаторство і традиції в політиці та релігії.
40. Засоби масової інформації: політика і релігія.
41. Політичні міфи.
42. Іслам, іудаїзм і християнство — подібність і відмінність.
43. Типи політичної культури.
44. Політичне значення хрещення Київської Русі.
45. Розкол християнства.
46. Уніатство в сучасному політичному житті України.
47. Стратегія стабільного політичного розвитку України.
48. Основні принципи Корану і вакхабізм.
49. Моральні принципи Біблії та духовність сьогодні.
50. Політична значимість стрімкого росту релігійності населення України.
51. Поняття політичної еліти.
52. Атеїзм, "свобода совісті", релігійний та політичний фанатизм.
53. Релігійно-політичні партії сьогодні.
54. Основні джерела і зміст ісламу.
55. Основні джерела і зміст іудаїзму.
56. Основні джерела і зміст християнського віровчення.

57. Буддизм у сучасних умовах європейської культури.
58. Рухи, спілки, церква.
59. Політична і релігійна свобода.
60. Релігійне і політичне поняття свободи.
61. Політичне та релігійне лідерство.
62. Громадянське суспільство і релігійні конфесії.
63. Причини розколу релігій світу.
64. Державний та релігійний суверенітет.
65. Старообрядство та його сучасний стан.
66. Моральність і духовність, їх співвідношення.
67. Церковні та світські свята: сучасний стан.
68. Загальнолюдські цінності й релігія.
69. Релігійно-політичні конфлікти сьогодні.

3.2. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

АВТОКЕФАЛІЯ — самоуправління, адміністративна незалежність православних церков.

АВТОНОМІЯ ЦЕРКОВНА — у православ'ї — незалежність церкви з питань внутрішнього управління, що надається тією чи іншою автокефальною церквою, до складу якої ця церква входила раніше на правах екзархату чи єпархії.

АВТОРИТАРИЗМ ЦЕРКОВНИЙ — ієрархічна форма церковного управління, що затверджує відповідну субординацію, підпорядкування нижчого духовенства вищому, мирян — клірові. Одна з форм церковного панування.

АВТОХТОННІ КУЛЬТИ — корінні, місцеві культи населення певної країни.

АДАТ — звичаєве мусульманське право, на відміну від офіційного права — шариату.

АКИДА — «доктрина». 1) Релігійна наука, яка займається вивченням доктринальних основ ісламу; 2) Документ, у якому викладені принципи ісламського віровчення.

АЛАВІТИ — напрям шийтського ісламу. 'А. проживають переважно в Лівані та Сирії. Вирізняються особливою сакральною інтерпретацією постатей Мухаммада, 'Алі ібн Абу Таліба, а також Сальмана аль-Фарісі, сподвижника Пророка.

АПОКРИФИ — твори ранньої християнської літератури, що не визнані церквою канонічними.

АПОЛОГЕТИКА — розділ теології, присвячений захисту віровчення за допомогою доказів, звернених до розуму. Апологети — ідейні захисники релігії.

АПОСТОЛИ — в ранньому християнстві — найближчі учні Ісуса Христа, мандрівні проповідники. За Новим Заповітом — 12 учнів Ісуса Христа.

АРХАТ — у буддизмі — епітет Будди; людина, яка шляхом перевтілень наблизилася до найвищого рівня духовного розвитку — нирвани. У хінаяні — чернець вищого (четвертого) ступеня чернецтва.

АЯТОЛЛА — «знамення Боже», вищий титул *шиїтських* (див.) імамівських релігійних лідерів.

БАЗИЛІКА — християнський храм прямокутної форми, що має три або п'ять нефів, розділених колонами.

БАПТИЗМ — один з напрямів у протестантизмі, що виник на початку XVII ст. Єдиним джерелом віровчення визнає Біблію, особисте спасіння вважає справою віри у спокутну жертву Христа.

БЕАТИФІКАЦІЯ — зарахування до числа блаженних певних осіб, нижчий ступінь підготовки до канонізації. Право беатифікації належить Папі Римському.

БЕЗПЕКА — це стан, коли кому, чому-небудь, ніщо і ніхто не загрожує; водночас — це і діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної загубити їх, знищити матеріальні та духовні цінності, перешкодити їх прогресивному розвитку.

БІБЛІЯ — звід книг, що утворюють Святе Письмо християнства. Складається з двох частин: Старого і Нового Завітів. Перша її частина (Старий Завіт) вважається священною також в іудаїзмі. В Біблії викладені основи іудейського і християнського світогляду та віровчення. Використовується у богослужбовій і богословській практиці християнства та іудаїзму. Справила великий вплив на розвиток релігійно-філософської думки, а також літератури, права і мистецтва.

БОГОСЛОВ'Я, ТЕОЛОГІЯ — система обґрунтування, тлумачення і захисту релігійного віровчення та обрядності, а також сукупність церковних дисциплін. Є академічне, апофатичне, катафатичне, догматичне, моральне (практичне), пастирське, соціальне богослов'я.

БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ — релігійні видання, що містять правила та опис порядку богослужінь, а також тексти до них.

БОГОСЛУЖІННЯ — суворо регламентована сукупність специфічних дій, обрядів і церемоній, а саме: молитов, співів, проповідей, музики, запалювання свічок і лампад тощо.

БРАТСТВА — національно-релігійні та просвітницькі громадські організації XV—XVIII ст. при православних церквах України, що боролися за національно-культурну незалежність народу від польського католицтва, здійснювали релігійну та світську освіту населення.

БРАХМА — у брахманізмі й індуїзмі — душа Всесвіту, вічна і безкінечна субстанція; в індуїзмі — один з трьох богів (разом з Вішну і Шивою), які утворюють божественну трійцю (тримурті). Спочатку розглядався як творець і керманіч світу, потім відступив на задній план, поступившись першістю двом іншим членам трійці.

БРАХМАН — представник вищої варни і касты в Індії, професійний жрець у брахманізмі й індуїзмі. В релігійно-філософському вченні веданти — абсолют, безлике божество, яке нібито є єдиною реальністю в ілюзорному світі. Воно — його творець і храни-тель, початок і кінець усього, що у ньому існує.

БРАХМАНІЗМ — релігія у Стародавній Індії, що прийшла на зміну ведизму. Вона була подальшим розвитком ведичної релігії у період становлення раннього рабовласництва.

БУДДА — у буддизмі — істота, яка досягла у процесі багатьох перероджень абсолютної досконалості і здатна вказати іншим шлях до релігійного спасіння. У

більш вузькому значенні Будда — ім'я засновника буддизму Сіддхартхи Гаутами. Після "просвітлення" його назвали Шак'ямуні.

БУДДИЗМ — одна з трьох світових релігій. Виникла в Індії у середині I ст. до н. е., потім поширилася у Південно-Східній і Центральній Азії, а також на Далекому Сході.

ВАРНА — соціальний стан у стародавньому індійському суспільстві, існування якого освячувалося релігією. Варна мала власні символи,

ВАТИКАН — 1) назва одного з 7 пагорбів, на яких розташований Рим; 2) комплекс будівель, до складу якого, зокрема, входять храм Святого Петра та апостолічний палац із Сікстинською капелою, де з XV ст. обираються римські папи; 3) офіційна резиденція пал з 1870 р., постійна резиденція — з 1377 р. 4) держава-місто площею 44 га.

ВАХХАБІЗМ — релігійно-політична течія в ісламі, що виникла наприкінці ХУІІІ ст. в Аравії. Засновник — арабський богослов Мухаммед ібн Абд аль-Ваххаб. Прихильники ваххабізму виступали за справжнє єдинобожжя, не визнавали посередників між Богом і людьми (у тому числі самого пророка Мухаммеда), що виключало культ святих, паломництво до мазарів, розглядаючи це як прояв багатобожжя. Негативно ставилися до куріння, співів, танців, використання чоток, розкошів. Наполягали на необхідності джихаду. Визнавали тільки Коран, не припускаючи його тлумачення, і Суну часів "чотирьох праведних імамів". У Саудівській Аравії ваххабізм став офіційною ідеологією, втративши аскетичні й пуританські риси. Поширений також в Індії, Афганістані та інших країнах.

ВЕДИ — найдавніша пам'ятка індійської релігійної літератури (кінець II — початок I тис. до н. е.). У її складі: Рігведа — збірка гімнів міфічного і космогонічного змісту; Самаведа — збірка гімнів, що повторюють Рігведу, а також ритуально-обрядові поради; Яджурведа — опис ритуалів, правил жертвопринесення; Атхарведа — збірка магічних заклинань. До Вед долучаються також упанішади (філософське тлумачення сутності світу) і Веданта-сутра (збірка афоризмів, що стосуються методу осягнення ведичного знання). Веди справили великий вплив на брахманізм, індуїзм, джайнізм, буддизм.

ВІДРОДЖЕННЯ — процес відновлення різних сфер (економічної, національної, духовної, культурної, мовної, релігійної та ін.) буття певного народу після їх занепаду. Передбачає наявність відповідних об'єктивних та суб'єктивних передумов. Пов'язане зі значним зростанням уваги до проблем і процесів, які свідомо чи несвідомо гальмувалися або замовчувалися у минулому, з активізацією діяльності національно свідомих суспільних сил (політичних партій, рухів, громадських організацій, лідерів).

ВІРА РЕЛІГІЙНА — особливе емоційно-ціннісне ставлення людини до тих чи інших ідей, теорій; визнання реального існування надприродних сил, властивостей і відносин у світі без жодних раціональних доказів.

ВЛАДА — здатність і можливість брати участь у прийнятті й реалізації рішень, здійснювати свою волю, вирішальний вплив на поведінку, діяльність людей за допомогою різних засобів — авторитету, права, насильства.

ДЕМОКРАТІЯ — форма політичного режиму та суспільного ладу, які побудовані на визнанні народу джерелом влади і передбачають виборний принцип формування органів політичної влади. Д. буває: партисипаторною (передбачає участь народу у прийнятті політичних рішень), плебісцитарною (обрання народом політичних лідерів), ліберальною (створення умов розвитку вільного ринку та гарантій прав і свобод громадян), соціальною (забезпечення певних соціальних гарантій).

ДЕРЖАВА — а) структурована і правовим шляхом унормована суверенна (публічна) влада, що здійснює контроль над певною територією та виступає від імені всього суспільства під час вирішення внутрішніх і зовнішніх питань; б) політично організоване в межах визнаних кордонів суспільство на чолі з суверенною владою.

ДЖАЙНІЗМ — одна з релігій Індії, що виникла в VI ст. до н. е. Засновником джайнізму вважається сучасник Будди — Махавіра Вардхамана, якого за дотримання ним аскетичного способу життя назвали Джіною-переможцем. Джайнізм визнає переселення душ, закон карми, можливість звільнення душі від перевтілення шляхом самовдосконалення. Шлях до спасіння — це три "скарби": досконала віра (в Джину), досконале знання (вчення Джини), досконала поведінка (дотримання правил, встановлених Джіною).

ДЖИХАД — війна проти гяурів, яку мусульмани вважають священною. Той, хто загинув у цій війні, вважається мучеником (шахидом), якому вже на час його загибелі уготоване місце в Раю. Інша назва — газават.

ДУХОВЕНСТВО — служителі культу, організовані за ієрархічним принципом. Вважають себе посередниками між богом та людьми і здійснюють культові дії, а також виконують роль проповідників віровчення певної релігії.

ЕВОЛЮЦІОНІЗМ — учення про розвиток як процес безперервних змін, що поступово без стрибків переходять одна в одну.

ЕВОЛЮЦІЯ — поступовий розвиток явища, предмета при збереженні його сутнісної визначеності в процесі якісно-кількісних змін.

ЕКСТРЕМІЗМ РЕЛІГІЙНИЙ — схильність певних груп людей до крайніх протиправних дій на релігійному ґрунті з метою збудження віруючих, підбурювання їх до антигромадських протизаконних дій.

ЕКУМЕНІЧНИЙ РУХ — рух за об'єднання християнських конфесій, який координує Всесвітня рада церков.

ЕНЦИКЛІКА — послання Пали Римського до всіх католиків чи окремої країни, віруючих інших віросповідань, інколи — до невіруючих. Присвячується найважливішим суспільно-політичним, релігійним, моральним питанням.

ЕТНІЧНА СПІЛЬНОТА — стала сукупність людей, об'єднаних спільними ідентифікуючими ознаками — походженням, мовою, культурою, релігією, здатна до демографічного самовідтворення. Етнічними спільнотами, що є об'єктами державної етнополітики України, визначаються національна більшість, корінні народи, національні меншини, етнічні групи, репатрійовані етнічні спільноти (репатріанти), українська діаспора.

ЕТНОГЕНЕЗ — процес походження нової етнічної спільноти на базі різних етнічних компонентів, що існували раніше.

ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО — наукова дисципліна і напрям дослідження, заснований на розумінні органічної взаємодії етнонаціонального та державницького.

ЕТНОПОЛІТИКА — теорія і політика у сфері вивчення та розв'язання етнокультурних, етнополітичних, етноекономічних проблем, формування і консолідації нації.

ЕТНОС — стійка культурна спільнота, котра має спільну історичну територію або зберігає символічний зв'язок з нею, спільні культурні та психологічні риси, що сформувалися упродовж століть; стійка сукупність людей, яка належить до певного народу, проживає на території чи в складі іншого народу і зберігає свої культуру, побут, мовні та психологічні особливості.

ІДЕАЛ — 1) сукупність уявлень того чи іншого народу про найдосконалішу модель свого національно-соціального устрою, яка найповніше відповідає його традиційним культурно-психологічним установкам і забезпечує подальший розвиток. 2) Кінцева мета національно-визвольного руху.

ІДЕАЛ НАЦІОНАЛЬНИЙ — створена в уяві картина національного життя у соціально облаштованому суспільстві, повній гармонії інтересів, що є простором для розвитку національної культури.

ІДЕАЛІЗАЦІЯ — 1) уявлення про когось чи про щось як про значно краще і досконаліше, ніж воно є насправді. 2) Наділення когось або чогось властивостями, що відповідають ідеалові.

ІДЕОЛОГІЯ — система політичних, економічних, правових, моральних, естетичних, філософських і релігійних поглядів, що виражають інтереси певних соціальних верств або груп.

ІДЕОЛОГІЯ НАЦІОНАЛЬНА — система ідей та поглядів, яка відображає інтереси та шляхи політичного й етнокультурного розвитку нації.

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНА — основна думка, в якій синтезовані політичні, економічні та етнокультурні аспекти формування та розвитку нації.

ІМАМ — духовна особа в ісламі: 1) верховний глава шийтського напрямку в ісламі; 2) основоположник кожної з чотирьох релігійно-юридичних сект (мазхабів) сунізму; 3) верховний правитель ісламської теократичної держави, який зосередив у своїх руках всю повноту світської та релігійної влади; 4) керівник богослужіння в мечеті; 5) духовний керівник, наставник мусульман.

КААБА — головне святилище ісламу, мусульманська будівля у центрі Заповідної мечеті в Мекці, місце паломництва мусульман.

КЛЕРИКАЛІЗМ — суспільно-політичний рух, що домагається панування церкви і духовенства в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

КОНСОЛІДАЦІЯ — це форма політичної взаємодії, що призводить до об'єднання зацікавлених груп для досягнення спільних цілей.

КОНСТИТУЦІЯ — основний закон держави, який визначає основи політичної, економічної і правової системи країни. К. закріплює форму правління й державного ладу, порядок утворення, принцип діяльності і компетенції центральних і місцевих державних органів, виборчу систему, права і обов'язки - громадян, організацію та принципи правосуддя тощо. К. приймається парламентом, конституційними зборами — конститувантою, загальнонародним референдумом, актом монарха (даровані конституцією).

КОНФЛІКТ РЕЛІГІЙНИЙ — сутичка релігійних індивідів або груп віруючих з приводу відмінностей у позиціях віровчення, релігійної діяльності та правил створення релігійних організацій, незгоди під час поділу майна, культових споруд тощо. Може відбуватись у формі суперечок, конкуренції, конфронтації та релігійного протистояння, міжконфесійної війни. Цей конфлікт може виникати всередині релігійної організації, конфесії, церкви, а також між окремими конфесіями та релігійними напрямками.

ЛІБЕРАЛІЗМ — політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод. Згідно з ліберальним ідеалом, мета створення держави — збереження і захист природних прав людини, відносини між людьми мають бути договірними, а верховенство закону є інструментом соціального контролю. Вплив держави конституційно обмежений, вона не може втручатися в економічне життя суспільства. Політичному стилю лібералізму властиві прагматизм, раціоналізм, меркантилізм. Більшість партій — прихильників лібералізму (понад 30) — у Європі об'єднані в ліберальний Інтернаціонал, створений 1974 р.

МЕДРЕСЕ — релігійна ісламська школа, де готують мулл, суддів шаріатських судів, викладачів і навіть окремих службовців державного апарату.

МЕНТАЛІТЕТ — стійкі структури глибинного рівня колективної та індивідуальної свідомості й підсвідомості, що визначають устремління, нахили, орієнтири людей, у яких виявляються національний характер, загальновизнані цінності, суспільна психологія.

МУЛЛА — служитель культу в ісламі.

МУФТІЙ — вища духовна особа у мусульман-сунітів, очолює духовне управління мусульман.

НАЦІЯ — політично, державно організований народ, етнополітична спільнота, якій притаманний високий рівень консолідації та самоусвідомлення, залучення до політичного життя, творення або прагнення до творення власної держави.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА — сукупність та система взаємодії політичних партій конкретної країни, які реально змагаються за владу і мають вплив на вироблення державних курсів.

ПАРТІЯ ПОЛІТИЧНА — організація, яка об'єднує людей на основі спільної ідеології, бере участь у формуванні та розподілі влади, представляє інтереси різних соціальних груп (або якоїсь домінуючої в суспільстві групи).

ПЛЮРАЛІЗМ РЕЛІГІЙНИЙ — поліконфесійний характер релігійності соціальних груп, підданих однієї країни, держави.

ПОЛІТИКА — організаційна, регулятивна, контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована переважно на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами та соціальними групами задля здійснення власних запитів і проблем.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА — здатність і можливість впливати на політичну поведінку й політичну діяльність людей та політичних інститутів з допомогою різних засобів: волі, авторитету, права, насильства.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади.

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ — це цілісна система ідей, що виражають інтереси, ідеали, світогляд групових соціальних суб'єктів політики, обґрунтовують їх претензії на політичну владу.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ — це сукупність почуттєвих і раціональних, емпіричних і теоретичних, ціннісних і нормативних, усвідомлених та неусвідомлених уявлень про політичне життя, що визначають ставлення людей до влади та її поведінку.

ПОЛІТОЛОГІЯ — цілісна, логічно обґрунтована сукупність знань про суть, форми, закономірності функціонування та розвитку політики й політичної влади, політичних інститутів, відносин, свідомості, діяльності, їх місце та роль у житті суспільства; наука про процеси формування, функціонування і поділу політичної влади, боротьбу за владу та участь у ній, формування та розвиток міжнародних політичних відносин.

ПРАВА ЛЮДИНИ — невід'ємні та обов'язкові для дотримання громадянами політичні, економічні, соціальні, культурні та інші можливості життєдіяльності, надані людині від природи, без яких вона не може повноцінно існувати як людська істота.

ПУРИТАНИ — англійські кальвіністи, прихильники рішучого втілення ідей Реформації в Англії XVI—XVII ст. і перетворення англіканської церкви на засадах послідовного протестантизму. Вимагали відокремлення церкви від держави, спрощення обрядовості, загального священства; відіграли значну роль у підготовці та проведенні Англійської революції XVII ст.

СВІДОМІСТЬ НАЦІОНАЛЬНА — сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, які відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень членів національно-етнічної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце і призначення серед інших спільнот, а також характер взаємовідносин з ними.

ТЕОКРАТІЯ — форма держави і державного правління, за якої управління державою здійснюється жрецтвом або духовенством, а голові церковної ієрархії належить вища духовна і світська влада. До теократичних держав у різні часи належали: Іудея (V—Іст. до н. е.), халіфати Омеядів і Аббасидів, Папська область в Італії, Швейцарія за часів правління Кальвіна (XVI ст.), Ємен до революції 1962 р., Ватикан.

УНІЯ - союз.

ФАНАТИЗМ РЕЛІГІЙНИЙ — сліпе, доведене до крайніх проявів визнання релігійних ідей і намагання наслідувати їх у практичному житті; нетерпимість до іновірців та інакодумців. Типи фанатизму — від пасивно-споглядального до активно-екстремістського. Крайнім проявом є бузувірство релігійне. Фатіха — назва першої сури Корану.

ХАРАКТЕР НАЦІОНАЛЬНИЙ — сукупність найбільш стійких, основних для тієї чи іншої національної спільноти особливостей сприйняття оточуючого світу, форм реакції на нього.

3.3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Балух В. Відносини держави і релігійних організацій: українські реалії і проблеми // Релігія та соціум. 2016. № 1-2. С. 47-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2016_1-2_9.
2. Брицин, М., Васін, М. (2023). Віра під вогнем: до-сліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні. Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія, 2023. 28 с. URL: <https://bit.ly/2023-ME-report-on-Ukraine>
3. Василяк А. Модель взаємовідносин держави і релігійних організацій у США // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2009_1_29
4. Волковський, В. (2020). "Русский мир" як доктрина: методологічні філософські проблеми і виміри до-слідження. Мультиверсум. Філософський альманах, 2 (172), 15-31. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2020.2.2.02>
5. Волковський, В. (2023). «Русский мир» як сучасна російська громадянська релігія: політично-філософський вимір дослідження. Мультиверсум. Філософський альманах. 2(178), 3-33. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.2.1.1>.
6. Здіорук, С. І., Токман, В. В. (2023). Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України. Київ, НІСД, 36 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07>
7. Кобець, Ю., Міщук, А., Міщук, М. Основи християнської демократії: історія, теорія, практика. Літопис Волині. 2024. №30. С. 176-181 <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.30.29>
8. Колодний, А. (ред.) (2019). Релігійна безпе-ка/небезпека України. Збірник наукових праць і матеріалів. Київ, УАР. 402 с. <https://ure-online.info/religijna-bezpeka-nebezpeka-ukrayiny>
9. Колодний, А. М., Филипович, Л. О. (2020). Концепція релігійної безпеки: методологічні підходи академічного релігієзнавства. Софія, 2 (16), 19-23.
10. Колодний, А. (ред.), Филипович, Л. (ред.), Арістова, А. (ред.) (2021). Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст. Київ, УАР. 348 с.
11. Колодний, А. (ред.) Филипович Л. (ред.) (2024). Функціональність релігії: Український контекст. Київ, УАР. 339 с.
12. Міщук М. Політика і релігія. Методичні рекомендації щодо викладання дисципліни для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бклава за спеціальністю 052 “Політологія”. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 30 с.
13. Міщук М. Релігійні конфлікти Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2021 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 4–5 квітня 2022 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2022. 275 с. С.62-64
14. Міщук А., Міщук М. Соціальна доктрина католицизму: концепція свободи. Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 1–5 квітня 2024 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. С.82-83

15. Міщук А. І., Міщук М. Б. Рівність і свобода в соціальній доктрині католицизму. Перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 7 березня 2024 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2024. Ч. 2. 63-64

16. Міщук А., Міщук М. Релігійний фактор державотворчих процесів в контексті забезпечення національної безпеки України (на прикладі УГКЦ). Актуальні проблеми політики, інформації та безпеки: колективна монографія(за ред. Марчук В.В.); Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника; Факультет іст., політол. і міжнар. від-н. Івано-Франківськ: Ярина, 2022. с.107-132.

17. Міщук, А., Міщук, М. Релігійна безпека України. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. № 17. С. 145-154. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-19>

18. Полетко В. Р. Чи може демократична конституційна держава уникнути релігійних основ легітиматії? // Наукові записки Українського католицького університету. Серія : Богослов'я. 2016. Вип. 3. С. 283-300. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzuku_2016_3_18.

19. Саган, О. (ред.) (2023). Георелігійні процеси і кон-фесійні трансформації в Україні Київ, Світ Знань. 318 с. <https://drive.google.com/file/d/1cGui9VMY7-K6Uvo-x24CRTIxVtsz1im4J/view>

20. Филипович, Л. (ред.), Арістова, А. (ред.) (2022). Український світ в його релігійних вимірах. Київ, Світ знань. 196 с. https://drive.google.com/file/d/1FhWP6mH_76WKJ6tzoMtQrxsEevx6KLVu/view

21. Филипович, Л. (2024). Сучасні виклики для України у сфері релігійної безпеки. Науковий щорічник "Історія релігій в Україні" Львів, Видавничий відділ Львівського музею історії релігії "Логос". Вип. 34, 210-220. <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/-view/1534>

22. Филипович Л., Колодний А. (2024). Релігійна безпека: базові наративи та сучасні виклики. Незалежність України: права людини та національна безпека: збірник матеріалів Четвертої міжнародної науко-во-практичної конференції (Львів, 12 квітня 2024 року), Національний університет «Львівська політехніка». Київ, КНТ, 34-37.

23. Geraskov S, Volotovska V. Religious Security as Factor of Developing National Resilience: The Case of Ukraine. (2024). *International Journal of Religion*, 5(10), 3162-3171. <https://doi.org/10.61707/9n3bfa79>

24. Mubarak, A. Religion and Politics: Integration, Separation and Conflict https://www.irenees.net/bdf_fiche-analyse-884_en.html

25. Shani G. Religion as security: an introduction URL.<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21624887.2016.1221194>

26. Fylypovych L., Horkusha O. Religious security as a component of the national security of Ukraine: actualization of the problem in wartime. URL: <https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/310416>

27. Fylypovych, Liudmyla and Horkusha, Oksana (2024). "Ruskiy Mir" and "Ukrainskyi Svit": Ontological and Anthropological Antagonists. Occasional Papers

on Religion in Eastern Europe, 44(5), Article 3. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2518>

28. Predko, Olena and Predko, Denys (2024). Religious Security: Its Essence and Main Factors (Ukrainian Context). Occasional Papers on Religion in Eastern Europe, 44 (3), Article 5. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>

4.РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАБУТИХ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ.

Структура розподілу балів передбачає 4 форми контролю за навчанням здобувачів: 1) поточний контроль (30 балів); 2) контрольна робота (30 балів); 3) підготовка презентації/написання реферативної роботи (30 балів); 4)тест (10 балів). Завершується курс заліком

Вимоги до письмової роботи

Виконання письмової роботи передбачає:

1) повторення здобувачами лекційного матеріалу та отриманих знань при підготовці та проведенні семінарських занять, самостійного опрацювання рекомендованої літератури з питань, що виносяться на модульний контроль;

2) написання письмової роботи передбачає виконання здобувачами в аудиторії індивідуального завдання, що вимагає: – виявлення розуміння сутності понять і термінів – 5 балів; – вміння структурувати основні явища та елементи дисципліни – 10 балів; – знання теоретичних засад, поглядів і праць відомих дослідників – 15 балів; Загальна кількість – 30 балів.

Семінарські заняття

Відвідування та активна участь здобувачів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. На семінарських заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експресконтролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки. Робота на семінарських заняттях оцінюється в діапазоні до 100 балів. При переведенні в загальні бали в сумі можна набрати 30 балів. Виступи на семінарських заняттях оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями: – «відмінно (90-100 балів)» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал,глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при

аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– «добре (70-89)» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

– «задовільно (50-69)» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– «незадовільно (до 50 балів)» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Усна відповідь може бути доповнена наочними посібниками, зокрема, візуалізованою презентацією (обсягом 10-15 слайдів), зміст та використання якої оцінюється окремо. Вимоги до презентації по індивідуальній (самостійній) роботі; візуалізований характер, гармонійне поєднання зображень та тексту, наявність самостійно підготовлених схем і таблиць; всі елементи презентації мають бути підготовлені здобувачем самостійно, із дотриманням вимог академічної доброчесності

Умови допуску до підсумкового контролю

Здобувач допускається до підсумкового контролю за умови повного виконання всіх видів роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни. Належне виконання: 1) змісту питань планів семінарських занять. Для цього необхідно готувати конспекти семінарських занять. Вітається якісна підготовка візуалізованих презентацій для відповідей на семінарські питання. 2) індивідуальної роботи. 3) підсумкової контрольної роботи. Здобувач допускається до підсумкового контролю в грудні та отримує залік за умови наявності 50 і більше балів

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів передбачає виставлення підсумкової залікової оцінки. При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на практичних заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, активність при обговоренні питань, самостійне опрацювання тем, виконання індивідуальних завдань, контрольних (тестових) робіт. Підсумкова оцінка виставляється здобувачу в кінці семестру за

результатами роботи на практичних заняттях, обговорення дискусійних питань, виконаних індивідуальних проектів та контрольних (тестових) завдань. Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в обов'язковому порядку, але враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

Крім теоретичних знань здобувач повинен вміти застосовувати отримані знання у наукових дослідженнях фундаментального та прикладного характеру з використанням сучасних інформаційних технологій.

Загальні вимоги:

- чіткість та логічна послідовність викладення матеріалу;
- переконливість аргументації;
- стислість і точність формулювань, які виключають можливість неоднозначного тлумачення;
- конкретність викладення результатів дослідження;
- обґрунтованість рекомендацій та пропозицій.

У рефераті повинні бути відображеними:

- актуальність тематики та відповідність до сучасного стану науки, техніки і питань виробництва;
- обґрунтування вибраного напрямлення досліджень, методів розв'язку задачі та їх порівняльні оцінки;
- аналіз та узагальнення існуючих результатів;
- розробка загальної методики проведення досліджень;
- характер і зміст виконаних теоретичних досліджень та розрахунків, методи досліджень;

- обґрунтування необхідності проведення експериментальних досліджень, принцип дії розроблених програм, характеристики цих програм, оцінка похибок розрахунків, отримані експериментальні дані;
- оцінка повноти розв'язку поставленої задачі;
- оцінка достовірності отриманих результатів, їх порівняння з аналогічними результатами;
- наукова та практична цінність виконаної роботи.

Реферат — це науково-технічний документ, який містить вичерпну систематизовану інформацію за вибраною темою (приблизно на 25-60 сторінках формату А4), передбачає виклад матеріалу на основі спеціально підібраної літератури та самостійно проведеного дослідження.

Реферат необхідно оформлювати відповідно до Державного стандарту України. Необхідно неухильно дотримуватися порядку подання окремих видів текстового матеріалу, таблиць, формул та ілюстрацій.

Структура реферату

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності);
- вступ;
- суть реферату (основна частина);
- висновки;
- список використаних джерел (перелік посилань);
- додатки (за необхідності).

Вимоги до змісту структурних частин

Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату, який містить:

- найменування організації, де виконана робота;
- назву роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора та його статус;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові передбачуваного наукового керівника;
- місто та рік.

Зміст реферату

Зміст подають безпосередньо після титульного аркуша, починаючи з нової сторінки. До змісту включають структурні елементи у такому порядку: перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності); вступ; послідовно перелічені найменування всіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовок) суті роботи; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; назви додатків і номери сторінок, які містять початок відповідного матеріалу.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів складають за умови повторення таких елементів більше трьох разів у тексті та вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Інакше — їх

розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні. Якщо у роботі вжита специфічна термінологія, чи використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять скорочення, справа — їх детальну розшифровку.

Вступ

Вступ розташовують після переліку умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (якщо він є), починаючи з нової сторінки. У вступі розкривають сутність і стан наукової задачі та її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Далі подають загальну характеристику роботи у рекомендованій нижче послідовності.

Обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України шляхом аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями наукової задачі.

Коротко викладають зв'язок вибраного напрямку досліджень з планами організації, де виконана робота, а також з галузевими та (або) державними планами, програмами.

Формулюють мету роботи і задачі, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети.

Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і вибране для вивчення.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої у роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.

Також подають коротку анотацію нових наукових положень (рішень), запропонованих автором, випускником, особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток).

У роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а у роботі, що має прикладне значення, — відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання.

Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми та її значимість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

У вступі треба коротко відобразити оцінку сучасного стану досліджуваної проблеми, обґрунтування вибраної теми та необхідності проведення досліджень, відмічаючи:

- практично розв'язані задачі;
- прогалини знань, що існують у даній галузі;
- провідних вчених і фахівців даної галузі; актуальність та новизну теми;
- взаємозв'язок з іншими роботами.

Необхідно також дати коротку характеристику розділів реферату.

Основна частина

Суть роботи вміщують після вступу, починаючи з нової сторінки. Суть роботи — це викладання відомостей про предмет дослідження, необхідних і достатніх для розкриття сутності даної роботи (опис теорії, методів, характеристик створеного об'єкта, принципів дії об'єкта, основних принципових рішень, що дають уявлення про його устрій і т. ін.) та її результатів. Викладаючи суть роботи, особливу увагу приділяють новизні у ній, а також питанням сумісності, взаємозамінності, надійності, безпеки, екології. Суть роботи викладають, поділяючи матеріал на розділи. Кожний розділ починають із нової сторінки.

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень;
- виклад загальної методики і основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень; відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури окреслюють основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, автор повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі.

У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення задач і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення досліджень. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних — принципи дії та характеристики розробленого програмно-модельного комплексу, оцінки похибок вимірювань.

Далі, у наступних розділах, з вичерпною повнотою викладаються результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Автор повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і

зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Розділи можна поділяти на підрозділи і пункти. Пункти, якщо це необхідно, поділяють на підпункти. Кожен пункт і підпункт повинен містити закінчену інформацію. Повні докази або подробиці дослідження можна розмістити у додатках.

Висновки

Висновки розташовують безпосередньо після викладення суті роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках наводять оцінку одержаних результатів дослідження (наукову, практичну, соціальну цінність). Ця частина містить висновки автора стосовно суті проблеми, питань, що розглядались у роботі, можливих галузей використання здобутих результатів роботи.

У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках отриманих результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

Текст висновків можна поділяти на пункти.

Рекомендації

Рекомендації вміщують, якщо це потрібно, після висновків, починаючи з нової сторінки. У рекомендаціях визначають подальші роботи, які вважають необхідними, приділяючи основну увагу пропозиціям щодо ефективного використання результатів дослідження. Текст рекомендацій можна поділяти на пункти.

Список використаних джерел

Список використаної літератури, який починають з нової сторінки, завершує основну частину. Перелік джерел, на які є посилання в основній частині роботи, наводять після рекомендацій, якщо вони є. Список використаних джерел — елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел. Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Порядкові номери описів у переліку є посиланнями у тексті (номерні посилання). Список використаної літератури складають із джерел у тому порядку, за яким вони вперше згадуються у тексті (найбільш зручний для користування). Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

Додаток необхідно починати з нової сторінки. У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини роботи може змінити логічне та впорядковане уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення;

- може бути вилучений для широкого кола читачів, але є необхідним для фахівців.

У додаток, за необхідності, можна включити допоміжний матеріал, наприклад:

- проміжні математичні доведення, формули, рівняння та розрахунки;
- таблиці додаткових цифрових даних;
- протоколи і акти випробувань, впровадження;
- опис нових програм, які використовувались при проведенні експериментів та розрахунків;
- інструкції, методики, опис алгоритмів і програм реалізації на комп'ютерах створених методів;
- текст розроблених програм;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- додатковий перелік джерел, на які не було посилань у роботі, але які можуть викликати інтерес.

Загальні правила

Наукова робота може бути рукописною, надрукованою машинописним способом або за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297×420 мм). За машинописного способу виконання роботи друкують через два інтервали; за комп'ютерного — через два міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення. Мінімальна висота шрифту 1,8 мм.

Бажано використовувати шрифти текстового редактора Word розміру 14.

Під час виконання роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості зображення впродовж усієї роботи. Всі лінії, літери, цифри та знаки повинні бути однаково чорними впродовж усієї роботи. Окремі слова, формули, знаки, які вписують чорнилом, тушшю, пастою у надрукований текст мають бути чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту має максимально наближуватись до щільності основного тексту. Помилки, описки та графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою та нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту машинописним способом або від руки. Виправлене повинно бути чорного кольору.

Текст роботи друкують, дотримуючись таких розмірів берегів:

- верхній, лівий і нижній - не менше 20 мм,
- правий - не менше 10 мм.

Розмір шрифту - не менше 12 (стандарт - 14).

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту роботи і дорівнювати п'яти знакам.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) і подальшим чи попереднім текстом має бути:

- за машинописного способу - не менше, ніж три інтервали;

- за комп'ютерним набором - не менше, ніж два рядки.
[детальніше дивимось за посиланням:
<http://www.itm.dp.ua/docs/Referat.doc>]

Політика навчальної дисципліни

Політика курсу полягає у послідовності набуття знань, умінь і навичок у ході лекцій, семінарських занять і самостійної роботи. Відвідування лекцій для здобувачів є обов'язковим. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань в силу серйозних запізнь на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності здобувача на лекції чи семінарського заняття, отримання негативної оцінки на семінарських заняттях або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та подачі індивідуальних робіт – середа, 15.00 год. – 17.00 год. У випадку запозичених робіт, випадків плагіату, виявів академічної доброчесності (списування), недобропорядної поведінки в аудиторії викладач пропонує здобувачеві повторно виконати необхідний вид роботи.

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності засновується на ряді положень та принципів академічної доброчесності, що регламентують діяльність здобувачів вищої освіти та викладачів університету. Ознайомитися з даними положеннями та документами можна за посиланням: <https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату/>.

Відвідування занять є обов'язковим. У разі відсутності здобувача освіти можливість і порядок відпрацювання пропущених занять регламентується [Положенням про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника \(введено в дію наказом ректора № 309 від 19.05.2023 р.\)](#)

Неформальна освіта. Питання визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти, регулюється **«Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника»** (<http://surl.li/gmskrh>)

Здобувачам враховувати результати навчання, отримані в процесі неформальної освіти на курсах дистанційного навчання таких платформ, як Coursera, Prometheus, EdEra, Всеосвіта, тощо

Для прикладу на платформі Prometheus, здобувачі можуть пройти такий курс «Захист релігійних прав в Україні:». URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/zakhyst-relihiinykh-prav-v-ukraini/>

Визнання результатів неформального навчання в Університеті включає подання здобувачем заяви, ідентифікацію задекларованих ним результатів, їх оцінювання університетом та ухвалення рішення щодо зарахування відповідних освітніх компонентів або відмови у визнанні. Цей процес спрямований на забезпечення відповідності задекларованих результатів вимогам освітніх програм.